

percepciók jelenségekre következtethetünk belőlük. A formánsértékek kinyerése időigényes munka, ez automatikus mérésekkel kiváltható, ám ezek a mérések időnként hibás adatokat eredményeznek. A szerzők által kidolgozott eljárás pontos, referenciának elfogadható adatok kinyerését teszi lehetővé, a módszert a BEA adatbázison tesztelték.

A tanulmányok nemcsak eredményeik tekintetében hasznosak, hanem abban a tekintetben is, hogy megjelölik az alkalmazhatóság lehetőségeit, reflektálnak a nemzetközi kutatásokra, és kijelölik a további vizsgálatok irányát. A könyv megformáltsága igényes, borítója elegáns. A kötet végén található irodalomjegyzék – amely az adatbázison végzett kutatások alapján megjelent tanulmányokat és doktori értekezéseket sorolja fel – a BEA adatbázis nemzeti értékét, tudományos fontosságát és nyelvészeti jelentőségét támasztja alá. A nyelvészettel foglalkozó szakembereken túl e könyv nélkülözhetetlen pszichológusok, szociológusok, logopédusok és kriminalisztikai profilkészítők számára is. A kötet a felsőoktatásban hiánypótló; és haszonnal forgathatják középiskolai tanárok, valamint a spontán beszéd megismerése iránt érdeklődő olvasók.

Auszmann Anita

doktorandusz

ELTE BTK Alkalmazott nyelvészeti program

Csikány Andrea: A palóc nyelvjárás hat kutatópontjának lexikológiai vizsgálata különös tekintettel a hangtani és alaktani jelenségekre. Pandora Könyvek 30. Líceum Kiadó Eger, 2012. 116 lap.

A szlovákiai magyar nyelvjárások kutatása forduloponthoz érkezett. Az anyaországon túli területeken zajló kutatásokat kívülről szemlélők aggodalma a dialektológiai felívelés miatt a közelmúltban alábbhagyni látszott, köszönhetően annak is, hogy érdemi kutatási eredményekről számolhatunk be a ma már semmiképpen sem a periférián, hanem mindinkább az anyaország részeként számon tartott Szlovákiában, ahogy a most ismertett könyv szerzője nevezi: a Felföldön. Bátran válaszolhatunk tehát kiváló nyelvésziünk, Benkő Loránd még az 1982-es dialektológiai szimpozionon felvetett kívánalmának, miszerint – idézve a szerzőt – „nagyon szeretném, ha a csehszlovákiai magyar nyelvjárás-kutatás felőne a környező országok kutatási eredményeihez” (1988: 22). Az elért eredmények tudatában bizton állíthatjuk, hogy az azóta eltelt három évtizedben a szlovákiai magyar nyelvjárás-kutatás leküzdötte a felrótt hiányosságokat. A közelmúlt talán legátfogóbb ismertetését az itteni nyelvjárás-kutatásról Sándor Anna tette közzé, aki nyitrai nyelvjárásgyűjtő társaival ezt szintézisként közre is adta (Menyhárt–Presinszky–Sándor 2009). Az idézett szerzők helyesen állapítják meg, hogy a gyűjtések rendszertelenségének hátterében történelmi-politikai okok húzódnak meg (2009: 115). Rajtuk kívül a magyarországi Cs. Nagy Lajos és Vörös Ottó munkáival gyarapodott a lista. Előbbi a közelmúltban jelentette meg Medvesalja nyelvjárás atlaszát (2011).

Az öröndetes szemléletváltás egyik újabb bizonyítéka Csikány Andrea *A palóc nyelvjárás hat kutatópontjának lexikológiai vizsgálata különös tekintettel a hangtani és alaktani jelenségekre* című, az egi Líceum Kiadó jóvoltából megjelent hiánypótló kiadványa. Csikány Andrea, a besztecebányai Bél Mátyás Egyetem Hungarisztika Tanszékének oktatója már ehhez az új nemzedékhez sorakozott fel dialektológiai szemléletével. Vizsgálatának tárgya a szlovákiai középpalóc dialektus, amelyről állapot- és változáisleírás ad. Könyve szerves részét képezi PhD-értekezésének, amelyet az ELTE Doktori Iskolájában a Magyar Nyelvtudományi Doktori program Szociolingvisztika és Dialektológia alprogramjában védett meg eredményesen. Fontos megjegyezni – ahogy a szerző teszi –, hogy az adott nyelvjárás-típus tanulmányozását csak az ezzel együtt élő, arra hatást gyakorló szlovák állammelv és magyar köznyelv együttműködésében lehet elvégezni. A szerző nem kisebb célt tűz ki, mint összevetni *A magyar nyelvjárások atlaszának* gyűjtési tapasztalatait a saját gyűjtéséből adódó tapasztalatával. Szinkronia és diakronia, állapot- és változáisleírás: csupa olyan távlatok, amelyeket a kutatónak át kellett hidalnia a gyűjtésekor. Mindezt nagyon helyesen teszi, hiszen egy nyelvjárás változását csak diakrón szempontokkal lehet alátámasztani. Ugyancsak dicséretes, hogy a szerző hosszú időn át (2003 januárjától 2006 májusáig) végezte azt a gyűjtőmunkát, amelynek számottevő eredményeiről könyvében olvashatunk.

A kötetet logikusan, célravezetően építi fel. A bevezetést szolgáló rész után a szlovákiai

magyar nyelvhasználatról értekeznek (nyelvhasználat és a norma, kétnyelvűség és kettősnyelvűség, mentális lexikon, kódváltás és a nyelvjárás, beszélők és a nyelvjárás, a nyelvi attitűd stb.). A következő fejezetben beszámol az anyaggyűjtés mozzanatáról, a kutatópontok kijelöléséről. Gyakran érzelemdúsán ad számot a gyűjtési tapasztalatokról, nehézségekről („Szeretettel gondolok én is az adatközlőkre, mint ahogy tapasztaltam, ők is rám”, 2012: 19). Teljesen azonosul a témával, a kutatásával. Az anyaggyűjtés módszerét felvázoló részben bemutatja a gyűjtőket, felkészítésüket és képzettségüket, az adatközlők kiválasztásának a szempontjait, ezek regisztrálását. Elénk tárja a kérdőív összeállításának problémáit, az adatok feldolgozásának a lépéseit. Referál *A magyar nyelvjárások atlaszának* a gyűjtés háttérében meghúzódo korpuszáról, de nem hanyagolja el a mai Szlovákia területén folyó gyűjtéseket sem. Az új magyar nemzeti atlasz ide vonatkozó elméleti alapozása sem kerüli el a figyelmét. A 4. fejezetben bemutatja a kutatóterületet, értekeznek a palóc népről, és felvázolja a kutatópontok szociológiai jellemzőit. Leíró elemzésében, ahogy a könyv címe is jelzi, a hangtani és az alaktani rendszerre helyezi a hangsúlyt. Az 5. fejezetben az állapotvizsgálat következik, amelynek során összeveti a kutatópontok nyelvjárásának 1950-es évekbeli állapotát a jelenkori állapottal. Konfrontatív számvetés ez, amelynek egyik alappillére a fonéma-rendszerek összehasonlítása. Az MNYA. adatait minden ismert kutatóponton (Csáb, Bolyk, Magyarhegyemeg, Zsip, Gice, Ludányhalászi) összeveti a 2003–2006-os gyűjtési tapasztalatokkal. Külön foglalkozik a magánhangzók rendszerével az előzmény-következmény relációjában, de a két állapotot is mérlegre teszi. Majd nyomon követhetjük a konzonánsok nyelvjárásban végbemenő változásait. Ebből is látható, hogy Csikány Andrea több szempontú, komplex igényű nyelvi leírást tűzött ki maga elé, és ezt következetesen végrehajtja. A hangtani változásokban bemutatja a legismertebb tendenciákat (zárt-nyílt tendencia, labiális-illabialis tendencia, a rövid-hosszú magánhangzós tendencia, a hosszú magánhangzós tendencia, a palatális-veláris tendencia stb.). Az elemzés a hangtan minden apró részletére kiterjed. Helyes alapállás ez, hiszen egy nyelvjárás teljes szempontú állapotrajzát csak minden részletének beható, a legkisebb elemekig terjedő megismerésével lehet bemutatni. A magánhangzók kiterjedt leírása után a mássalhangzók következnek, amelyeknél nem feledkezik meg a törvényszerűségeikről sem (hasonulás, összeolvadás, palatalizáció, depalatalizáció, szótagzáró / kiesése stb.). Meg kell jegyezni, hogy eredményeit háromfelé választja aszerint, hogy az illető kutatópont a nyelvjárás terület melyik földrajzi részéhez tartozik (keleti, középső és nyugati tömb). A szerző – a nyelvjárásban széles tudományköziségéből fakadóan – szerteágazó nyelvtudományi jártasságról tesz tanúbizonyosságot (néprajz, földrajz, történettudomány stb.). A hangtani lajstrom után az alaktani következik: az ige-tövek mellett referál a névszótövek nyelvjárás változásainak az eseteiről is. Minden részlet tekintetében a köznyelvhez hasonlítja a jelenségeket; ezt teszi az igeragozás esetében is. A szerző tehát az alaktani vizsgálatok halmazában a ragozási jellegzetességekkel is foglalkozik. A leíró rész mintegy lezárásaként jellemzi a régi gyűjtések és a mai adatok alapján is igazolható nyelvi egybeeséseket. Adekvátan következtet, amely gyakorlott nyelvjárás-kutatóra vall. A korpusz hatalmas méretéből (600 000 adat) következtetve is egyszerűsített hiánypótló adatmentést végzett. Az értekezés legvégén összefoglalja a tapasztalatait, a hangsúlyos részeket. A hangtani és az alaktani változásokban konklúziókat fektet le. Egyúttal felhívja a figyelmet, hogy a lexikológiai változások bemutatása egy következő dolgozat tárgya lehetne. Korpuszát és a szerző szakmai felkészültségét ismerve bizvást remélhetjük, hogy a szlovákiai magyar dialektológia ezzel is gyarapodni fog. A hivatkozott és a felhasznált irodalom gazdag mivolta is azt sejteti, hogy a kutató hatalmas, hiánypótló munkát végzett a szlovákiai magyar anyanyelv közegében. A kötetet egy képanyagot felvonlatot melléklet zárja.

A kiadvány jól megalapozott anyaggyűjtésen, a hazai és külföldi nyelvátlaszok gazdag ismeretén nyugvó kiadvány. A leletmentés szempontjából még kellő időben tárta fel a középpalóc nyelvjárás jellegzetességeit. Fogalmazása, nyelvhasználat gondos, jól felépített. A szerző a tudományterületen üdvözlendő, elismert eredményekről adott számot, ezáltal a kötet a szélesebb szakma kezébe ajánlandó. Mintaszerű megalapozásával, világos, áttekinthető rendszerességével, sokoldalú szemléletével, kifinomult módszerével véleményem szerint az egyik legsikerültebb szlovákiai magyar nyelvjárás-tani szintézis. Haszonnal forgathatják a nyelvjárásuk iránt érdeklődő laikusok is. A szerző nyelvjárások iránti érzékenysége a kötetben hiánytalanul tetten érhető. Ószintén kívánom, hogy ne csak a szerző, de a szlovákiai magyarok öröme, más tudományterületek javára minél többen fogják vállaltóra a szerző sorait, megállapításait. Támassza föl benne mindazt, ami lendületet

adhat az itteni magyar nyelvjáráskutatásoknak. Ismertetésünket azzal zárhatjuk – ismerve a szerző hatalmas korpuszát –, hogy ajánljuk számára, szorgalma és kutatói szenvedélye ezzel a kötettel ne merüljön ki, hiszen szolgálataira bizvást igényt tarthat nemcsak a szlovákiai magyar, de az egyetemes dialektológia is.

SZAKIRODALOM

- Benkő Loránd 1998. Megnyitó beszéd. In: Szabó Géza–Molnár Zoltán (szerk.): *III. Dialektológiai Szimpozion*. A Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola Magyar Nyelvészeti Tanszékének Kiadványai II. Szombathely, 18–24.
- Csikány Andrea 2012. *A palóc nyelvjárás hat kutatópontjának lexikológiai vizsgálata (különös tekintettel a hangtani és alaktani jelenségekre)*. Pandora Könyvek 30. Líceum Kiadó Eger.
- Cs. Nagy Lajos 2011. *Medvesalja magyar nyelvjárás atlasza*. Luminosus n.o. Kiadó, Nagykapos.
- Menyhárt József–Presinszky Károly–Sándor Anna 2009. *Szlovákiai magyar nyelvjárások*. Konstantin Filozófus Egyetem, Közép-európai Tanulmányok Kara, Nyitra.

Angyal László

Wacha Imre: A Kazinczy-versenyek és a helyes kiejtés néhány kérdéséről. Kazinczy Ferenc Gimnázium, Győr, 2011.

Napjainkban néhányan kétségbe vonják, hogy a nyelvművelés része a nyelvészetnek; és azt is állítják, hogy vitatható a nyelvtannak a nyelvhasználatot irányító-szabályozó szerepe (Nádasdy Ádám 2006. 15–16, 19–20 és Sándor Klára 2006: 980–87). E felfogás tarthatatlanságára utal ez az ellenvélemény: „a nyelvközösségben folyamatosan meglévő problémák megoldása fontos és nyelvészhez egyáltalán nem méltatlan feladat, s a nyelvi változásokba való beavatkozás is lehet értelmes és sikeresen megvalósítható célja a nyelvalkításnak” (Domonkosi Ágnes–Lanstyák István–Posgay Ildikó 2007, Szerkesztői előszó 7).

Wacha Imre azok közé tartozik, akik hisznek a nyelvművelés, benne a beszédművelés hasznában. Ezért 1978 óta csaknem folyamatosan jelentek meg a Kazinczy-versenyek tapasztalatairól és a köznyelvi beszéd akusztikai, szövegfonetikai jellegzetességeiről szóló tanulmányai. A 2010-ben kiadott szintézise (Wacha 2010) után már-már úgy gondoltuk, közkinccsé tette mindazt, amit a kiejtés, a szövegértés, -értelmezés és a kifejező előadásmód kérdéseiről tudnunk kell. Wacha tanár úr – szerencsénkre – nem tekintette befejezettnek publikációs tevékenységét, hiszen 2011-ben újabb fontos művel gyarapította a magyar beszédművelés szakirodalmát.

Megírására több ok készítette. Erről ezt olvashatjuk az *Előszóban* (5–7): „a Kazinczy-versenyek hosszú évei során egyre több értő, értető szövegtolmácsolást hallhattunk [...], mégis sokak beszédében rendszeresen visszatérnek azok a szövegértelmezési hibák, azok a kiejtési és egyéb vétségek [...], melyeket minden évben szóvá teszünk. [...] Keményen tartják magukat [...] a kiejtési babonák.” Lényegében e tapasztalatok újszerű összegezése és a szövegelemzésben felhasználható minták közzétételének szándékával jött létre ez a diákok, pedagógusok számára egyaránt jól használható tanulmányfüzér.

A kötet első részében (8–13) a Kazinczy-versenyek országos (győri) döntőjének történetét, tapasztalatait összegezi a szerző.

A második részben (14–32) a kiejtési babonákról van szó: a hangsúlyozás furcsaságairól és a szövegtagolás álszabályairól. Megszívlelendő a szerzőnek ez a tanácsa: „a szöveg értő/értető megszólaltatásakor nem szabad mereven ragaszkodni bizonyos szabályokhoz. Mechanikus felhasználásuk helyett inkább a szövegnek és mondandójának megfelelően – a szövegegész és a szövegmondatok elemzése után – értelmesen és rugalmasan [kell] használni őket” (31–32).

A harmadik fejezet (33–40) témája: Felkészülés a szöveg megszólaltatására. Az adott mű interpretálása előtt tisztázandó a felolvasónak a szöveghez való viszonya. Wacha Imre szerint az írásmű elemzése során elengedhetetlen a szövegben rejlő (általa kifejezett) *világfregmentum* (a valóság szóban forgó részletének) feltárása, megértése és az író közlési szándékának rekonstruálása. Ha ez nem történik meg, vagy ha az elemző ugyan megkísérli a mű valóságvonatkozásainak feltárását, s mégis „félreérti” a szerző üzenetét, akkor nem lehet értelmes a szöveg tolmácsolása.